

VOGT-KOYANAGI-HARADA SYNDRÓM V DETSKOM VEKU

KAZUISTIKA

Bušányová B., Tomčíková D.,
Gerinec A.

Klinika detskej oftalmológie DFNSP-LF UK,
Bratislava, prednosta kliniky prof. MUDr.
Anton Gerinec, CSc.

Práca bola prednesená na X. sympózium detskej
oftalmológie 27.–28. 5. 2011 v Bratislave.

SÚHRN

Vogt-Koyanagi-Harada (VKH) syndróm je multisystémové ochorenie charakterizované granulomatou panuveitídou s exsudatívou amóciou sietnice a často asociované s neurologickou a kožnou symptomatológiou.

V práci je prezentovaný vzácny prípad pravdepodobného VHK syndrómu u 11-ročného chlapca kaukazskej rasy, u ktorého bola zistená obojstranná granulomatózna panuveitída s exsudatívou amóciou sietnice bez inej systémovej symptomatológie s typickým klinickým obrazom a priebehom. Pri celkovej kortikosteroidnej liečbe dochádza u pacienta k postupnému zlepšovaniu stavu, ktorý je následne skomplikovaný výskytom juxtapapilárnej choroidálnej neovaskulárnej membrány obojstranne. Po aplikácii anti-VEGF injekcie (bevacizumab) intravitreálne došlo k úprave zrakovej ostrosci a k redukcii neovaskulárnej membrány.

Kľúčové slová: Vogt-Koyanagi-Harada syndróm, deti, juxtapapillary choroidal neovascular membrane, anti-VEGF, Bevacizumab

SUMMARY

Vogt-Koyanagi-Harada Syndrome in Children – a Case Report

Vogt-Koyanagi-Harada (VKH) syndrome is a multisystemic disease characterized by granulomatous panuveitis with exsudative retinal detachment and often associated with neurological and skin symptomatology.

In the paper is presented a rare case of probably VHK syndrome in 11-year old caucasian race boy in which was found the bilateral granulomatous panuveitis with exsudative retinal detachment without other systemic symptomatology with typical clinical characteristics and course. Systemic corticosteroid therapy in a patient gradually improved the state, which was then complicated by the occurrence of juxtapapillary subretinal neovascular membrane on both eyes. The following administration of intravitreal injection anti-VEGF (bevacizumab) was modified visual acuity and reduced neovascular membrane.

Key words: Vogt-Koyanagi-Harada syndrome, children, juxtapapillary choroidal neovascular membrane, anti-VEGF, bevacizumab.

Čes. a slov. Oftal., 69, 2013, No. 2, p. 81–86

ÚVOD

Vogt-Koyanagi-Harada (VKH) syndróm je idiopatické multisystémové T-lymfocytmi sprostredkované autoimúnne ochorenie proti antigénnym komponentom melanocytov, zapričiujúce zápal tkanív obsahujúcich melanocyty ako uvea, uši, koža a meniny (14). Charakterizované je granulomatou panuveitídou s exsudatívou amóciou sietnice a často asociované s neurologickou a kožnou manifestáciou (4). Syndróm sa najčastejšie vyskytuje u tmavo pigmentovanej rasy, u aziatov, amerických indiánov, hispánov a černochov. Vek manifestácie je najčastejšie medzi 20.–50. rokom. Z množstva publikovaných prác bol výskyt u detí pod 16 rokov menej ako 5 %. V literatúre je iba niekoľko zdokumentova-

ných prípadov VKH syndrómu u detí, v našej práci prezentujeme prípad 11-ročného pacienta s VKH syndrómom, priebeh ktorého bol komplikovaný vznikom choroidálnej neovaskulárnej membrány juxtapapillary.

KAZUISTIKA

Na naše pracovisko bol odoslaný 11-ročný chlapec kaukazskej rasy s 2-týždňovou anamnézou náhleho poklesu videnia na obe oči. V minulosti sa neliečil na žiadne očné ochorenie, nemal očný úraz ani operáciu. Dva týždne pred začatím problémov bol očkovaný vakcínou PRIORIX. Jediným symptomom bola porucha videnia, iné celkové ťažkosti nemal. Pri prvom

✉ Do redakce doručeno dne 15. 2. 2013

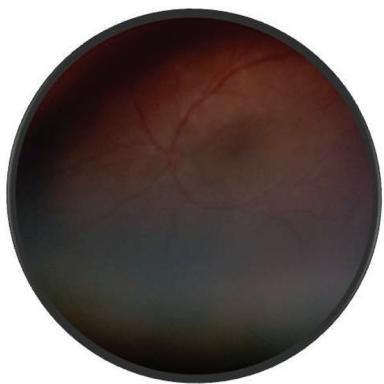
🖨 Do tisku prijato dne 27. 5. 2013

MUDr. Beáta Bušányová

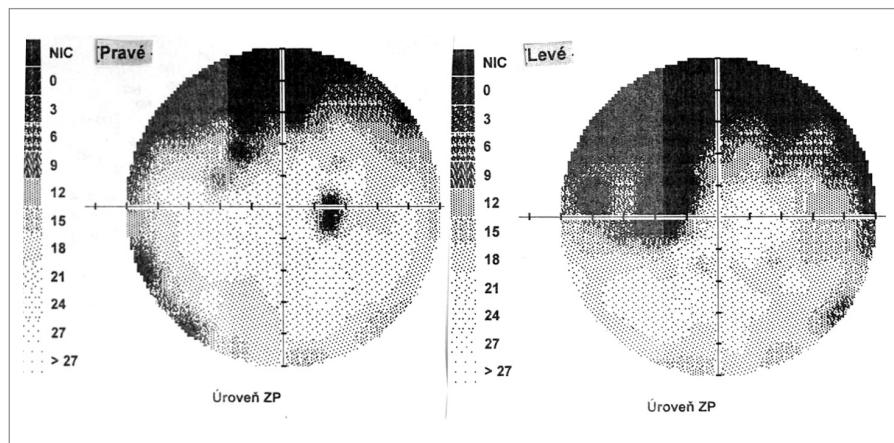
Klinika detskej oftalmológie DFNP-LF UK
Limbová 1
833 40 Bratislava
e-mail: b.busany@pobox.sk

vyšetrení u svojho očného lekára bola centrálna zraková ostrosť (CZO) 5/30 obojstranne a pri vyšetrení fundu bola zistená hyperémia terča zrakového nervu (TZN). Následne bol prijatý v spádovej očnej klinike a odoslaný na vyšetrenie mozgu nuklearnej magnetickou rezonanciou (NMR), kde sa zistil nález extraaxiálnej cystickej lézie v pineálnej oblasti. Z dôvodu MRI nálezu bol pacient preložený na Kliniku detskej neurológie DFNSP. Neboli zistené iné neurologické, kožné ani sluchové prejavy a vyšetrenie cerebrospinalného likvoru (CFS) nezistilo odchýlky.

Pri prvom očnom vyšetrení na Klinike detskej oftalmológie DFNSP zistená pretrvávajúca porucha CZO 5/30 obojstranne a obojstranná panuveitída s multifokálnou seróznou amóciou sietnice (obr. 1) a s porušením zorného poľa (obr. 2). Súčasne bolo vyslovené podozrenie na pravdepodob-

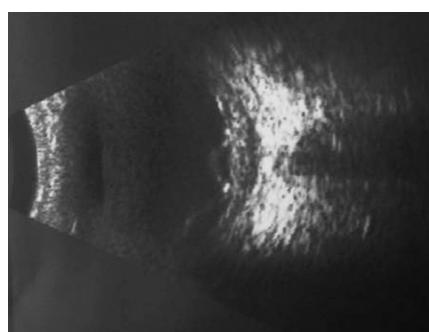
Obr. 1. Fotografia fundu o. sin – multifokálna serózna amócia sietnice – uveitické štádium VKH syndrómu

Obr. 2. Perimetrický nález – uveitické štádium VKH syndrómu

ný VKH syndróm. Diagnosticky bola vylúčená iná príčinná súvislosť s iným zápalovým alebo infekčným ochorením. HLA typizáciou zistené HLA I. triedy: HLA A2, A11, B51, B7 a HLA II. triedy: DR01 a DR11. U pacienta ultrasonografický (USG) obraz (obr. 3), nález na optickej koherentnej tomografii (OCT) (obr. 4) a fluoresceínovej angiografií (FAG) zodpovedal **uveitickému štádiu VKH choroby**. Započatá pulzná kortikoidná liečba metylprednizolónom 500 mg intravenózne 3 dni s následným perorálnym podaním prednizónu v dávke 1mg/kg/deň.

Po 1. mesiaci pri kontrolnom MRI vyšetrení zistený nález cisterna magna permagna a cysta epifízy. Neurochirurg skonštoval, že sa jedná o možný bežný nález bez klinického korelátu k zrakovéj poruche. Pri celkovej kortikosteroidnej

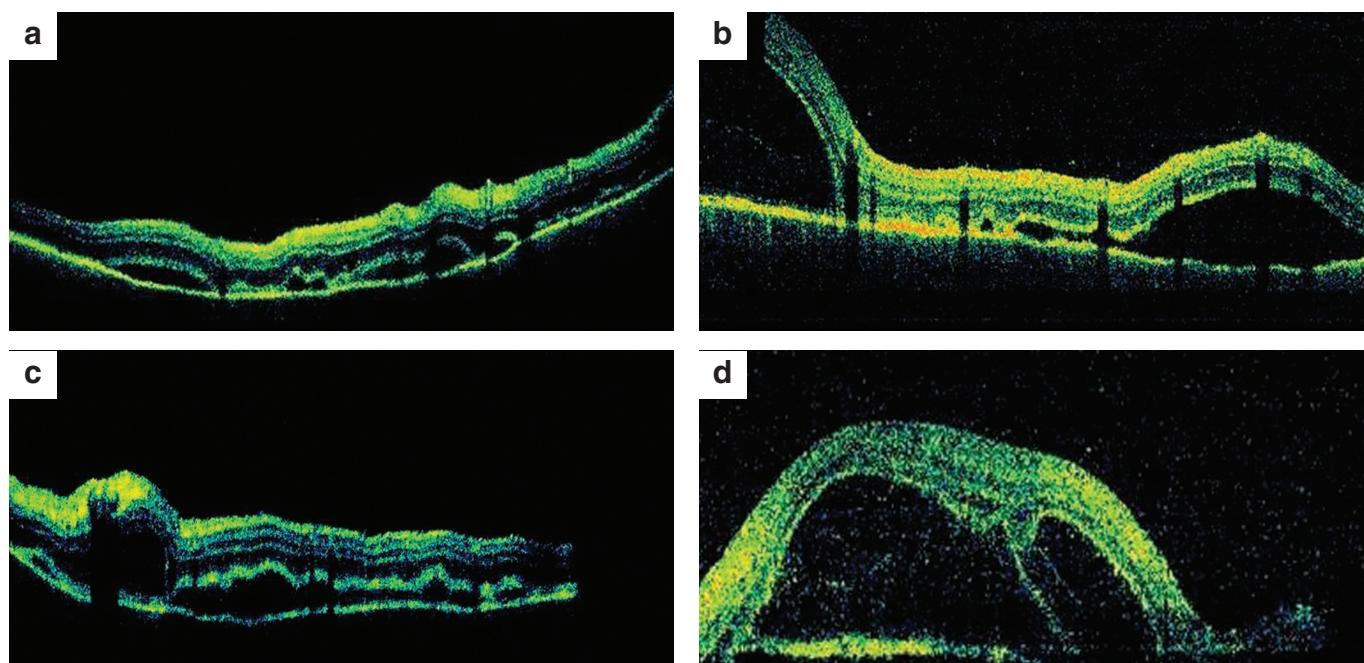
Obr. 3. USG nález o. sin – uveitické štádium VKH syndrómu

liečbe dochádza u pacienta v období 1,5 mesiaca k postupnému zlepšovaniu CZO na 5/7,5 na pravom oku a 5/10 na ľavom oku, k zlepšeniu zorného poľa, k ústupu amócie sietnice a k vymiznutiu

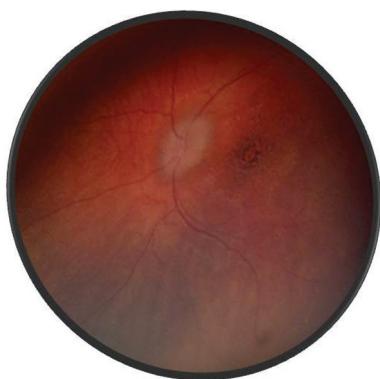
prednej uveitídy. V oftalmoskopickom obrazu pretrvával edém TZN a poruchy pigmentového epitelu sietnice (PRE), ktorý bol deštruuovaný v makule. Objavili sa depigmentácie v periférii a strednej periférii (obr. 5), čomu zodpovedal aj FAG obraz (obr. 6) a na OCT bola vymiznutá amócia sietnice (obr. 7 a, b). Hodnoty vnútrocenného tlaku boli v norme. Stav sme zhodnotili ako **chronické štádium VKH syndrómu**.

Po 3 mesiacoch od prodrómov ochorenia je CZO 5/5 obojstranne, v klinickom obrazu recidívna prednej uveitídy, bez prejavov zadnej uveitídy, pretrváva edém TZN, pacient ponechaný na celkovej kortikoidnej liečbe v dávke 10 mg/deň.

Po 6 mesiacoch od začiatku ochorenia pacient v klinickom obraze bez prejavov prednej uveitídy, pri fundoskopickom vy-

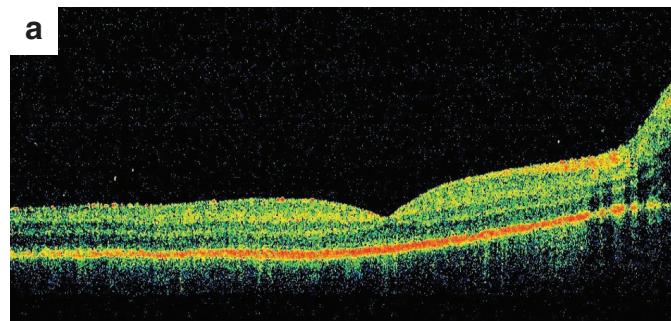
Obr. 4. OCT refinálny nález – uveitické štádium VKH syndrómu a) o.dx horizontálny sken, b) o.dx vertikálny sken c) o.sin horizontálny sken, d) o.sin vertikálny sken

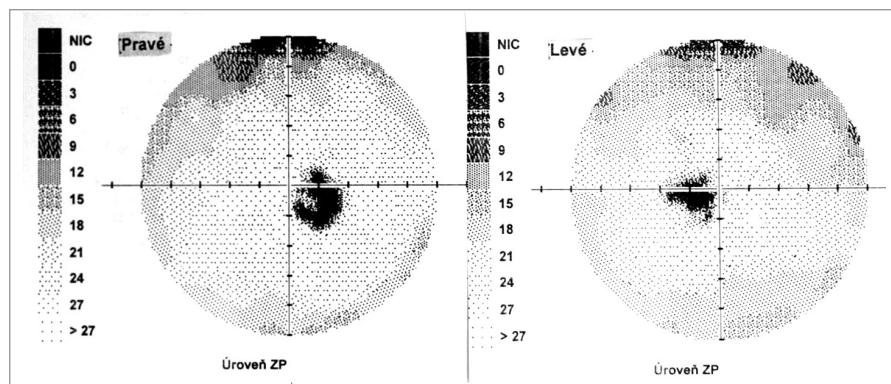
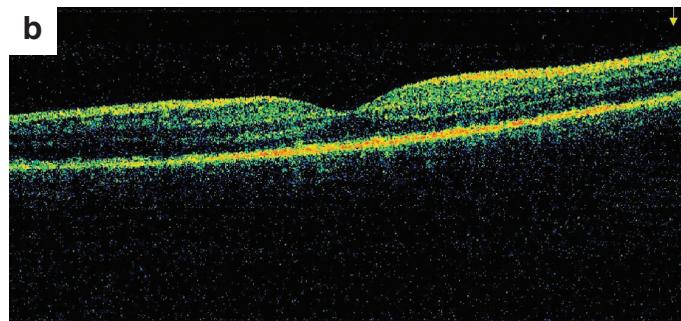
Obr. 5. Fotografia fundu o.sin – chronické štádium VKH syndrómu

Obr. 6. FAG o.sin – chronické štádium VKH syndrómu

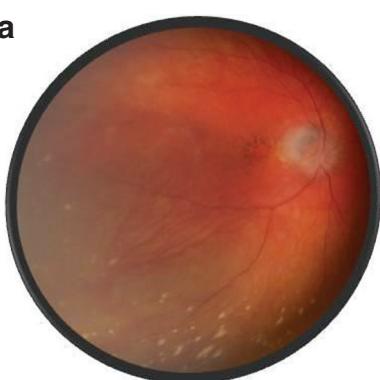
Obr. 7. OCT nález – chronické štádium VKH syndrómu a) o. dx, b) o. sin

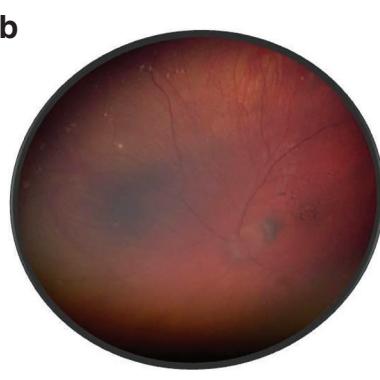
Obr. 8. Perimetrický nález – chronické štádium VKH syndrómu

šetrení zistený vznik juxtapapilárnej chroidálnej neovaskulárnej membrány (CNVM) pri temporálnom okraji TZN obojstranne. Jej prítomnosť bola potvrdená FAG a OCT vyšetrením. CZO bola 5/5 obojstranne, na perimetri rozšírená slepá škvrna (obr. 8).

Po 10 mesiacoch od začiatku ochorenia bol pacient bez prejavov prednej uveitidy. Pri fundoskopickom vyšetrení bola zistená progresia juxtapapilárnej CNVM pri temporálnom okraji TZN obojstranne, ktorá zasahovala do makuly (obr. 9a, b). Vo FAG obraze bola zistená na oboch očiach peripapilárne temporálne od terča sa šíriaca hyperfluorescencia zasahujúca

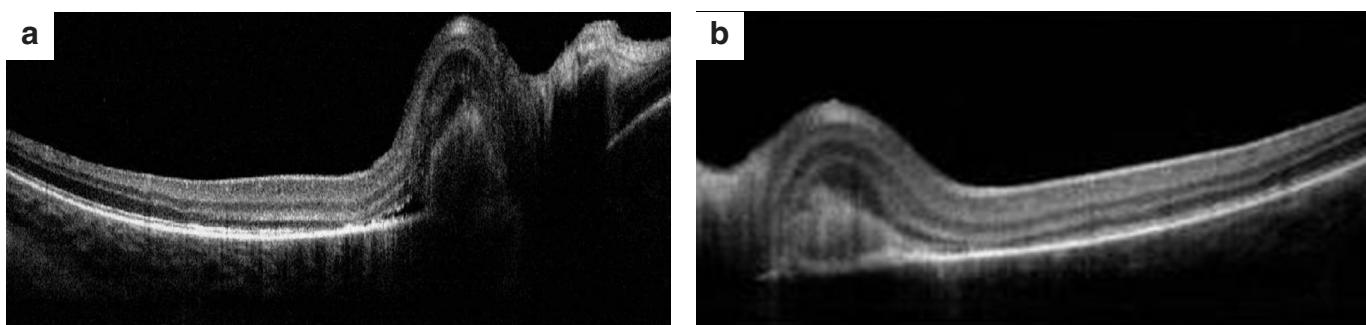
Obr. 9. Fotografia fundu – juxtapapilárna CNVM a) o. dx, b) o. sin

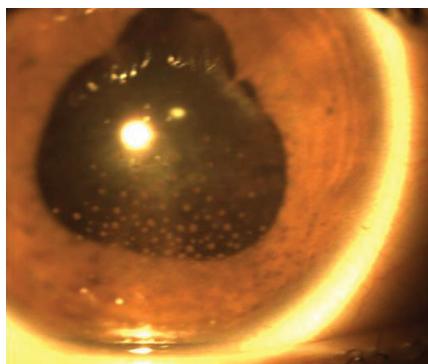
oblasť makuly s oneskoreným presakovaním (obr. 10). V OCT obrazu bola zistená juxtapapilárna CNVM so submakulárnu tekutinou s centrálnou hrúbkou makuly (CHM) 381 µm na pravom oku a 364 µm na ľavom oku. (obr. 11a, b). CZO bola 5/10 obojstranne, v perimetrickom náleze bol paracentrálny skotóm s rozšírenou slepou škvrnou. Preto sme po udelení informovaného súhlasu zákonného zástupcu pacientovi aplikovali 1 injekciu anti-VEGF-bevacizumab intravitreálne v dávke 0,75 mg/0,1 ml do pravého oka a 1,25 mg/0,1 ml do ľavého oka. Následne do 1 mesiaca došlo k úprave CZO na

Obr. 10. FAG nález o. sin – klasická juxtapapilárna CNVM

Obr. 11. OCT nález – juxtapapilárna CNVM a) o.dx, b) o.sin

Obr. 12. Fotografia predného segmentu o. sin – recidivujúce štádium

5/5 na pravom oku a 5/7,5 na ľavom oku s regresiou juxtapapilárnej CNVM viďiteľnej na FAG aj OCT vyšetrení (CHM 247/264 µm), avšak pretrváva juxtapapilárna subretinálna fibróza.

Po 11 mesiacoch od začiatku ochorenia bola ukončená celková liečba prednizónom.

V 17. a 23. mesiaci od začiatku ochorenia sa objavili dve recidívy prednej uveitídy obojstranne, so vznikom zadných synechí (obr. 12), čo zodpovedá **recidivujúcemu štádiu ochorenia**. Neboli zistené prejavy recidívy zadnej uveitídy. Zápal bol pri prej. recidíve zvládnutý lokálnoj kortikoidnej liečbou a pri druhnej recidíve perorálnej kortikoidnej liečbou prednizónom v dávke 1 mg/kg s postupným znížovaním po dobu 2 mesiacov. V súčasnosti po 32 mesiacoch od vzniku ochorenia je CZO 5/5 na pravom oku a 5/7,5 na ľavom oku. Pacient je bez známk prednej a zadnej uveitídy obojstranne. U pacienta neboli zistené glaukóm ani katarakta. Avšak u pacienta sú chronické zmeny na prednom a zadnom segmente a pretrváva zneostrenie TZN pre nález juxtapapilárnej subretinálnej fibrózy, v zornom poli pretrváva paracentrálny skotóm v mieste slepej škvŕny. Centrálna hrúbka makuly je 249 µm na pravom oku a 255 µm na ľavom oku. Pacient nadálej ostáva v našom sledovaní.

DISKUSIA

Vogt (1906), Koyanagi (1929), Harada (1926) – nezávisle popísali niekoľko pacientov s obojstrannou uveitídou, exsudatívou amóciou sietnice, s neurologickými abnormalitami a s ochoreniami kože. Napriek rozdielnostiam jednotlivých prípadov a predpokladu, že sa jedná o rôzne ochorenia, následne iní autori dospeli k záveru, že ochorenie by sa malo nazvať Vogt-Koyanagi-Harada syndróm. Medzinárodná komisia pre nomenklátuру stanovila kritéria pre diagnózu VKH choroby. Revidované kritéria definujú 3 kategórie ochorenia: kompletná VKH, nekompletná VKH a pravdepodobná VKH choroba (4, 20) (tab. 1). Nás pacient splňal kritériá pre pravdepodobnú VKH chorobu.

Patogenéza ochorenia je neznáma, zápal a strata melanocytov boli zistené vo viacerých orgánoch – v koži, vnútornom uchu, meningoch a uvei. Na základe histopatologických nálezov sa predpokladá infekčný alebo autoimunný základ ochorenia. VKH choroba sa najčastejšie vyskytuje u pacientov s genetickou predispozíciou k ochoreniu. Bola zistená asociácia s HLA-DRB1, HLA-DR4, HLA-DR5 a HLA-DQ4 (13).

Frekvencia výskytu VKH choroby je nízka, najčastejšie je postihnutá tmavo pigmentovaná rasa. Pigmentácia kože samotnej je predisponujúcim faktorom v patogeneze ochorenia. Ženy sú postihnuté častejšie ako muži. Ochorenie postihuje ľudí medzi 20.–50. rokom, najčastejšie v tretej dekáde, výskyt u detí je raritný. V literatúre je zaznamenaných niekoľko prípadov výskytu u detí (1, 3, 7, 10, 15, 18, 21, 23).

Neurologické symptómy môžu perzisťovať týždne, obvykle po kortikoidoch odoznievajú, kožné prejavy napriek liečbe pretrvávajú, sluchové ťažkosti odoznievajú po kortikoidnej liečbe po týždňoch až mesiacoch.

Klinická manifestácia – rozoznávame 4 štádia ochorenia (tab. 2).

Diagnostika ochorenia sa zakladá na klinickom obraze a symptónoch, neexistujú laboratórne testy špecifické pre toto ochorenie. Nápmocné v diagnostike sú FAG, ICG, OCT, USG, MRI, vyšetrenie likvoru (CSF), elektrofiziologické testy, audiometria. HLA typizácia nie je pre diagnózu významná a preto sa rutinne nedoporučuje.

Učelom liečby je zvládnutie uveitídy a prevencia komplikácií. Liečba VKH ochorenia systémovými kortikoidmi má byť včas naštartovaná a agresívna – metylprednizolón do 1 g/d intravenózne niekoľko dní, u detí 10 mg/kg/d, následne prednizón 1 mg/kg/d perorálne, dĺžka a znižovanie dávky individuálne, niekedy 6–12 mesiacov, avšak nie kratšie ako 3 mesiace pre riziko recidívy (2, 12, 19). Toto doporučenie sme rešpektovali aj my. U pacientov nereagujúcich na kortikoidy, alebo u ktorých liečba vyvolala nežiadúce účinky je doporučená imunomodulačná liečba – metotrexát, cyklosporín, infliximab, takrolimus, azathioprin, cyklofosfamid (10, 24).

Liečba u detí detí so syndrómom VKH je náročná. V literatúre boli popísané rôzne modely liečby s rôznym efektom, stále nie je určený definitívny liečebný model a liečba je u detských VKH prípadoch zvyčajne individuálna (3). V predchádzajúcich publikáciách boli u detí kortikosteroidy najúčinnejšie látky v liečbe syndrómu VKH, zatiaľ čo kombinácie terapie s cyklosporínom, metotrexátom alebo azathioprimom boli použité s priaznivými výsledkami v refraktérnych prípadoch (7). V našom prípade bolo ochorenie zvládnuté systémovou kortikoidnou liečbou, na ktorej bol pacient ponechaný 11. mesiacov.

V liečbe komplikácií je najčastejšie nutné riešiť sekundárny glaukóm, kataraktu, ktoré sa u nášho pacienta nevyskytli a choroidálne neovaskulárne membrány (CNVM). Choroideálne neovaskularizácie sa vyskytujú v 15 % u pacien-

Tab. 1. Revidované kritéria pre Vogt-Koyanagi-Harada chorobu (4,20)

Kompletná VKH choroba (1. až 5. kritérium musia byť splnené)
1. neprítomnosť penetratnej očnej traumy a operácie pred prejavmi uveitídy
2. neprítomnosť klinickej a laboratórnej súvislosti s iným očným ochorením
3. obojstranné očné postihnutie (a, alebo b, musia byť splnené v závislosti na štadiu, v ktorom pacienta vyšetrujeme)
a, včasná manifestácia ochorenia
1. difúzna choroidída (bez alebo s prednou uveitídou, reakciou v sklovci, hyperémiou zrakového nervu), ktorá sa môže prejaviť ako
a) fokálne oblasti subretinálnej tekutiny
b) bulózna serózna amócia sietnice
2. s následnými príznakmi na funde (oba príznaky musia byť)
a) fokálne plochy s oneskorenou choroidálou perfúziou, multifokálne plochy s bodkovitým presakovaním, veľké plakoidné plochy hyperfluorescence, s akumulovanou subretinálou tekutinou, vysycovanie zrakového nervu na FAG
b) difúzne choroidálne zhrubnutie, bez prítomnosti sklerítidy na USG
b, neskorá manifestácia ochorenia
1. anamnestický predpoklad prítomnosti príznakov z 3.a, a bud' (2) alebo (3) nižšie, alebo mnohonásobné znaky z (3)
2. okulárna depigmentácia (jeden z nasledujúcich postačuje)
a) „sunset glow“ fundus
b) Sugiurov príznak-perilimbálne vitiligo
3. Iné očné príznaky
a) Numulárne chorioretinálne depigmentované jazvy
b) RPE zhľuky alebo presuny
c) Rekurentná alebo chronická predná uveitída
4. Neurologické/sluchové poruchy (môžu byť odozneté v čase vyšetrenia)
a, meningísmus
b, tinnitus
c, pleocytóza v CSF
5. Kožné príznaky (nasledujú až po manifestácii CNS alebo očnom postihnutí)
a, alopecia alebo
b, polióza alebo
c, vitiligo
Nekompletná VKH choroba (kritéria od 1. do 3. a 4. alebo 5. musia byť splnené)
1. neprítomnosť penetratnej očnej traumy a operácie pred prejavmi uveitídy
2. neprítomnosť klinickej a laboratórnej súvislosti s iným očným ochorením
3. obojstranné očné postihnutie (ako je definované pre kompletnú VKH chorobu)
4. neurologické/sluchové poruchy (ako je definované pre kompletnú VKH chorobu) alebo
5. kožné príznaky (ako je definované pre kompletnú VKH chorobu)
Pravdepodobná VKH choroba
1. neprítomnosť penetratnej očnej traumy a operácie pred prejavmi uveitídy
2. neprítomnosť klinickej a laboratórnej súvislosti s iným očným ochorením
3. obojstranné očné postihnutie (ako je definované pre kompletnú VKH chorobu)

Tab. 2. Klinické štádia ochorenia

1. Prodromálne štadium	Trvá niekoľko dní, horúčka, bolesť hlavy, meningismus, nauzea, vertigo, tinnitus, dysacusis, CFS pleocytóza, fotofobia, epifora, hypersenzitivita kože a vlasov. Menej často obrny nervov, neuritída n.II, niektorí pacienti nemajú prodromálne príznaky.
2. Uveitické štadium	Následuje prodromálne štadium za niekoľko dní, často zhoršené videnie, v 70 % obojstranne, ak jednostranne, druhé oko postihnuté o niekoľko dní. Obojstranná uveitída s edémom sietnice, bunky v prednom sklovci, hyperémia papily zrakového nervu alebo edém, multifokálna serózna amócia sietnice, granulomatózna predná uveitída so slaninovitými precipitáimi, Busaccove a Koeppeho noduly, zvýšenie VOT, štadium trvá niekoľko tyždňov.
3. Chronické štadium	Typická očná a kožná manifestácia. Dalton-Fuchsove noduly, zadné synchie, pupillárna membrána. Vymiznutie amócie. Depigmentácia choroidey začína prvé 3 mesiace od začiatku ochorenia, RPE alterácia - depigmentácie, hyperpigmentácie fundu, demarkačné línie v periférii a strednej periférii sietnice, lézie miznú a atrofujú. Kožné príznaky- vitiligo, poli-óza rias, obočia, vlasov. Dysfunkcia vnútorného ucha sa upravuje po niekoľkých mesiacoch. Štadium trvá niekoľko mesiacov až rok.
4. Recidivujúce štadium	Recidivujúca alebo chronická predná uveitída, slabší choroidálny zápal spravidlajúci prednú uveitídu diagnostikovaný ICG angiografiou (11). Recidíva zadnej uveitídy je raritná. Očné komplikácie sú časté- katarakta, glaukom - pupilárny blok alebo s uzavretým uhlom, atrofia terča zrakového nervu, choroidálna neovaskularizácia, neovaskularizácia terča zrakového nervu a retiny, sklovcové zakrývanie, subretinálna fibróza.

tov s VKH a sú asociované so zlou zrakovou prognózou (25). Bevacizumab je humánna monoklonálna protilátka, ktorá sa viaže ku všetkým podtypom cievneho endoteliálneho rastového faktora (VEGF). Bol úspešne použitý pri liečbe sekundárnej CNVM pri rôznych ochoreniach. Intravitreálne podaný bevacizumab je účinný liek na liečbu CNVM na očiach so syndrómom VKH (8,17,18,22). Podobný efekt v liečbe CNVM na očiach so syndrómom VKH bol dosiahnutý aj pri intravitrealnom podaní ranibizumabu (11). V našom prípade bol pacient liečený pre komplikovanú juxtapapillárnu CNVM na oboch očiach bevacizumabom. Jedno intravitreálne podanie bevacizumabu bolo postačujúce a stabilizovalo

CZO. Avšak pretrvávajúca subretinálna fibróza je príčinou paracentrálneho skotómu v zornom poli na oboch očiach.

Kortikosteroidy sú používané pre angiostatické a antipermeabilné vlastnosti. Imunosupresiou je nutné tlmiť chronický zápalový proces. Kombinácia intravitreálne aplikovaného anti-VEGF a kortikosteroidu spolu so systémovou imunosupresívou liečbou bola efektívna v liečbe zápalovej CNVM bez závažnejších systémových alebo očných vedľajších účinkov (22).

Laserová fotokoagulácia, fotodynamická liečba, chirurgická excízia a kortikosteroidná liečba boli použité na liečbu sekundárne vznikutej CNVM pri VKH s rôzny stupňom úspechu (5, 6, 9, 16).

Vizuálna prognóza VKH u dospelých tak aj u detí je všeobecne príaznivá. Klinický nález pri manifestácii ochorenia, interval medzi objavením sa prvých príznakov a začiatkom liečby, opakovanie zápalu, vývoj komplikácií, používanie intravenóznych kortikosteroidov a spôsob znižovania systémových kortikosteroidov sú významné prognostické faktory.

ZÁVER

VKH syndróm je závažné ochorenie, ktoré rarite postihuje i deti. Pokiaľ nie sú prí-

tomné extraokulárne príznaky, diagnostika môže byť komplikovaná a liečba v akútej fáze vyžaduje neodkladnú bolusovú kortikoidnú liečbu. VKH syndróm vyžaduje mo-

nitorovanie po dlhé roky pre svoj chronický charakter. Prognóza quo ad visum je u detíských pacientov priaznivá. Pokles zrakovnej ostrosti u pacientov s VKH syndrómom je

často zapríčinený komplikáciami ako katarakta, glaukom a choroidálna neovaskularizácia. Choroidálna neovaskularizácia je hlavná príčina neskoršej straty zraku.

LITERATURA

1. Al Hemidan A.I., Tabbara K.F., Althomali T.: Vogt-Koyanagi-Harada associated with diabetes mellitus and celiac disease in a 3-year-old girl. *Eur J Ophthalmol*, 16; 2006, 1:173-7.
2. Benfdil N., Bahia Ali T., Jellab B. et al.: Vogt Koyanagi Harada syndrome in children: diagnosis and management. *Bull Soc Belge Ophthalmol*, 2010; 314:15-8.
3. Berker N., Ozdamar Y., Soykan E. et al.: Vogt-Koyanagi-Harada syndrome in children: report of a case and review of the literature. *Ocul Immunol Inflamm*, 15; 2007, 4:351-7.
4. Da Silva, F.T., Damico, F.M., Marin, M.L. et al.: Revised diagnostic criteria for Vogt-Koyanagi Harada disease: considerations on the different disease categories. *Am J Ophthalmol*, 147; 2009, 2: 339-345.
5. Farah M.E., Costa R.A., Muccioli C. et al.: Photodynamic therapy with verteporfin for subfoveal choroidal neovascularization in Vogt-Koyanagi-Harada syndrome. *Am J Ophthalmol*, 2002; 134: 137-139.
6. Foster R.E., Knight C.D., Lowder C.Y.: Subfoveal choroidal neovascular membrane excision in Vogt-Koyanagi-Harada syndrome. *Retina*, 2000; 20:547-549.
7. García L.A., Carroll M.O., Garza León M.A.: Vogt-Koyanagi-Harada syndrome in childhood. *Int Ophthalmol Clin*, 48; 2008, 3:107-17.
8. Julián K., Terrada C., Fardeau C. et al.: Intravitreal bevacizumab as first local treatment for uveitis-related choroidal neovascularization: long-term results. *Acta Ophthalmol*, 89; 2011, 2:179-84.
9. Ketata, A., Ben Zina, Z., Hajji, D. et al.: Two cases of subretinal neovascular membrane in Vogt-Koyanagi-Harada syndrome. *J Fr Ophthalmol*, 2006, 29: 302-306.
10. Khalifa Y.M., Bailony M.R., Acharya N.R.: Treatment of pediatric Vogt-Koyanagi-Harada syndrome with infliximab. *Ocul Immunol Inflamm*, 18; 2010, 3:218-22.
11. Kolomeyer, A.M., Roy, M.S., Chu, D.S.: Case Report The Use of Intravitreal Ranibizumab for Choroidal Neovascularization Associated with Vogt-Koyanagi-Harada Syndrome. *Case Reports in Medicine*, Volume 2011, Article ID 747648, 3 pages, doi:10.1155/2011/747648
12. Lai T.Y., Chan R.P., Chan C.K. et al.: Effects of the duration of initial oral corticosteroid treatment on the recurrence of inflammation in Vogt-Koyanagi-Harada disease. *Eye*, 23; 2009, 3:543-8.
13. Lucena D.R., Paula J.S., Silva G.C. et al.: Incomplete Vogt-Koyanagi-Harada syndrome associated with HLA DRB1*01 in a 4-year-old child: case report. *Arq Bras Oftalmol*, 70; 2007, 2:340-2.
14. Maezawa, N., Yano, A., Taniguchi, M. et al.: The role of cytotoxic T lymphocytes in the pathogenesis of Vogt- Koyanagi-Harada disease. *Ophthalmologica*, 185; 1982, 3:179-186.
15. Martin T.D., Rathinam S.R., Cunningham E.T. Jr.: Prevalence, clinical characteristics, and causes of vision loss in children with Vogt-Koyanagi-Harada disease in South India. *Retina*, 30; 2010, 7:1113-21.
16. Nowilaty, S.R., Bouhamed, M.: Photodynamic therapy for subfoveal choroidal neovascularisation in Vogt-Koyanagi-Harada disease. *Br J Ophthalmol*, 2006; 90:982-986.
17. Park H.S., Nam K.Y., Kim J.Y.: Intravitreal bevacizumab injection for persistent serous retinal detachment associated with Vogt-Koyanagi-Harada disease. *Graefes Arch Clin Exp Ophthalmol*, 249; 2011, 1:133-6.
18. Raffa L., Bawazeer A.: Intravitreal bevacizumab injection in a 14-year-old Vogt-Koyanagi-Harada patient with choroidal neovascular membrane. *Can J Ophthalmol*, 44; 2009, 5:615-6.
19. Read, R.W., Yu F., Accorinti, M. et al.: Evaluation of the effect on outcomes of other route of administration of corticosteroids in acute Vogt-Koyanagi-Harada disease. *Am J Ophthalmol*, 142, 2006, 1: 119- 24.
20. Reed, R.W., Holland, G.N., Rao N.A. et al.: Revised diagnostic criteria for Vogt-Koyanagi-Harada disease: report of an international committee on nomenclature. *Am J Ophthalmol*, 131; 2001, 5: 647- 52.
21. Setiabudiawan, B., Karfiati, F., Ghrahani, R. et al.: Vogt-Koyanagi-Harada disease in an 8-year-old boy. 1; 2011, 2: 98-103.
22. Sivakami, A.P., Sudhira, P.H.: Management of recurrent inflammatory choroidal neovascular membrane secondary to Vogt-Koyanagi-Harada syndrome, using combined intravitreal injection of bevacizumab and triamcinolone acetate. *Indian J Ophthalmol*, 60; 2012, 6: 551-552.
23. Soheilian, M., Aletaha, M., Yazdani, S. et al.: Management of pediatric Vogt-Koyanagi-Harada (VKH)-associated panuveitis. *Ocul Immunol Inflamm*, 2006; 14: 91-98.
24. Wang Y., Gaudio P.A.: Infliximab therapy for 2 patients with Vogt-Koyanagi-Harada syndrome. *Ocul Immunol Inflamm*, 16; 2008, 4: 167-71.
25. Wu L., Evans T., Saravia M. et al.: Intravitreal bevacizumab for choroidal neovascularization secondary to Vogt-Koyanagi-Harada syndrome. *Jpn J Ophthalmol*, 53; 2009, 1:57-60.